

BENEDIKTINCI U GRADU SENJU I OKOLICI

U srednjovjekovnom gradu Senju i okolici bilo je više raznovrsnih fratarskih redova i njihovih opatija, samostana sa crkvom, a ponegdje i s drugim popratnim stambenim i gospodarskim objektima. Među najstarijim redovima u gradu bili su templari ili božjaci, sa samostanom i Crkvom sv. Jurja kod Senja (1184—1269), a nakon njihova odlaska iz Senja opatiju nasljeđuju benediktinci, sve do napuštanja opatije uslijed turskih provala u te krajeve (1269—1468). To se djelomice zbilo u lipnju 1463, kad je turska vojska prešla bosanske granice i kod Senja (ad littorale usque Segne) prodrla do Hrvatskog primorja i, osim Krbave, opustošila i popalila oblasti senjskih i modruških knezova Frankopana (et per loca etiam comitum Segne, strages, rapinas, cedas et incendia plurima comisisse),¹ pa tako dospjela do pod same zidine senjske. Nakon toga su Turci češće provaljivali iz Bosne u Hrvatsku, na imanja kneza Stjepana Frankopana. Tako i u ožujku godine 1468. prodru po drugi put sve do senjske luke i oplijene čitavu okolicu.² Stoga možemo i pojmiti da su vjerojatno zbog bojazni pred učestalim turskim provalama i benediktinci napustili tih godina (1463—1468) svoju opatiju Sv. Juraj što se nalazila izvan gradskih zidina, jedva pol kilometra udaljeno od Senja, na brežuljku Trbušnjak južno od kule Nehaj, u predjelu danas nazvano Ermovo ili Abatovo.³ Kako su se u gradu Senju i okolici nalazile, osim Opatije sv. Jurja, još i benediktinska opatija Sv. Križ u Senjskoj Dragi (Sanctae Crucis in Valle Segniensi) i Sv. Dujam nad Senjom (Sancti Doimi supra Segniam), u Francikovcu,⁴ to ćemo progovoriti i o njima nešto određenije i potpunije.

Osim templara i benediktinaca, u gradu su se Senju nalazili još samostani franjevaca (1272—1806), dominikanaca (1338—1634) i pavlina (1634—1781), dok cistercita nije bilo, iako su Opatiju sv. Križa u Senjskoj Dragi greškom smjestili među cistercitske ponajprije Leopold Janauschek, povjesničar cistercitskoga monaštva, zatim Josip Canivez, izdavač Statuta kapitula u Citeauxu, kao i mađarski cistercit L. J. Lekai na karti (Autriche-Hongrie) u dodatku svoje povijesti »Bijelih monaha« (Les moines blancs).

Tu su grešku prihvatili i neki naši povjesničari crkvenih redova, a pogotječe od toga što su cisterciti bili poznati u gradu Senju jer je Opatija sv. Marije njihova reda u Topuskom imala u Senju poslovno predstavništvo na skladištima robe što se uvozila i izvozila preko senjske luke (pro rebus propriis et necessariis et necessariis emendis et vendendis),⁵ a veliki je pri-

jatelj cistercita, zagrebački arhiđakon Petar, darovao cistercitskoj Opatiji sv. Marije u Topuskom svoje kuće što ih je kupio i posjedovao u gradu Senju.

Toliki broj monaških redova i njihovih opatija (templari, benediktinci, franjevci, dominikanci) u srednjovjekovnome gradu Senju od XII. stoljeća pa nadalje ne smije nas začuditi kad znamo da je krivovjerni katarsko-dualistički ili patarenski pokret bio proširen i u našim krajevima, pa ga je brojnim monaškim redovima trebalo nekako suzbijati, pogotovo kad splitski nadbiskup Bernard oko godine 1200. protjeruje iz Splita i Trogira brojne krivovjerce katara i patarene. U raspravi »O krivovjericima« talijanskoga dominikanca Anselma iz pijemontskoga gradića Aleksandrije stoji da su neki iz Slavonije⁶ išli zbog trgovačkih poslova u Carigrad, gdje su se upoznali s krivovjernom naukom i na povratku ovi su trgovci propovijedali u domovini to krivovjerce, pa kad su brojčano ojačali, osnovali su crkvu, čiji se biskup zove biskup Slavonije ili Bosne, i već je godine 1200. ova crkva brojila više od 10.000 »kršćana«. To se dogodilo između 1147. i 1167.⁷

Kako su neki redovi, kao templari ili božjaci, bili vojničko-monaškoga sastava, to su bili najpodesniji za sprečavanje takve krivovjerne dualističke sekte, pa su bili smješteni ondje gdje su se pojavljivali članove sekte ili njeni pristaše. Zato već u ranijem razdoblju nalazimo brojne takve monaške redove locirane u gradu Senju i njegovoj okolici, jer je grad Senj sa svojom lukom (portus Senia) bilo važno i značajno trgovačko mjesto u gornjem dijelu Hrvatskoga primorja, a održavao je i žive trgovačke veze s ostalim našim primorskim gradovima i njihovim lukama, pa su se zato i pate- reni mogli pojaviti već vrlo rano u samome gradu i okolici.

Dalmacija se držala kao jedna od najbenediktinskih naših pokrajina jer su se duž čitave naše jadranske obale gusto nizali benediktinski samostani od IX. stoljeća pa nadalje, a osnivali su ih stranci i domaći ljudi. Kako podrijetlo glagoljaških samostana još nije razjašnjeno, to možemo pretpostavljati da su se Metodijevi učenici pod konac IX. stoljeća morali skloniti iz Moravske u susjedne slavenske zemlje, tu su prihvatili regulu sv. Benedikta i jednostavnost redovničkog života, pa su onda ti monasi prešli u benediktince jer ih već godine 1153. nalazimo u Krku. Nakon kratkoga vremena formiraju se benediktinski samostani u Hrvatskoj s uporabom staroslavenskog jezika i glagoljskog pisma, te su se stoga kao glagoljaški pretežito nalazili po selima. Samostane su obično nazivali po utemeljiteljima ili po mjestu gdje su se nalazili, a za zaštitnika samostanskog imena uzimali su ime sveca ili nebeskih pokrovitelja, uz dodatak mjesta. Predstojnici ju jačih opatija vršili i dio civilne vlasti kao i ostala feudalna gospoda.

Posjed se kao patrimonij svake zadužbine sastojao od većih komada i više manjih zemljišnih čestica, pa su zato samostani dobivali brojne poklone i legate mnogih dobročinitelja. Isto su tako iskorišćavali srednjovjekovne solane i lovišta riba, jer je sol tada bila važna roba na tržištu, a riba je bila monasima jedna od glavnijih hrana. Osobitu su brigu poklanjali poljoprivredi i onim granama gospodarstva koje su odgovarale prilikama mjesta i potrebama stanovništva. Na tako obrađenim samostanskim zemljama postojao je kolonatski sustav, a prihodi su davani u najam ili zakup. Potom su neke benediktinske zadužbine dospjele u upravu biskupa ili pak kao vlasništvo katedrala, a s vremenom i državne ruke.

Glavnina dalmatinskih fratara i koludrica pripadala je u srednjem vijeku onome narodu koji je napuštivao zemlju, pa zato među njima ima čisto hrvatskih narodnih imena. Od drugih narodnosti najviše je bilo Albanaca i Talijana, zatim Francuza, Nijemaca, Austrijanaca, Švicaraca, Čeha i Mađžara, a k nama ih je slala središnja uprava monaške kongregacije. Opati su tih samostana redovito dolazili izvana, a za opatijske ih je predstojnike postavljala crkvena hijerarhija ili državna vlast. U prosječnim našim opatijama nalazilo se 15—20 fratara, a gdje gdje i manje, jer su se nalazili ili na gospodarstvu ili u dušobrižničkoj službi ili po selima u crkvama opatije ili su bili bolesni. Redovito su se naseljavali uz more zbog društvenih i klimatskih razloga, a u obzir su dolazili i ekonomski razlozi jer je fratrima bilo zabranjeno uživanje mesa.⁸

Benediktinski samostan Sv. Juraj kod Senja

Na teritoriju senjske i modruške biskupije bilo je više benediktinskih zadužbina što su se, po svojoj prilici, razvile iz skloništa u kojima su se nalazili pobjegli Metodijevi učenici, budući da je tu u liturgiji kroz vjekove vladao isključivo slavenski jezik. To nam potvrđuje u svojoj crkvenoj kronici i Buhoslav Bilejowski, jer je češki kralj Karlo IV (1346—1378) za svoj samostan Emaus u Pragu dobio benediktince iz Senja.⁹ Svakako je među najstarijim benediktinskim samostanima u Senju Sv. Juraj kod Senja jer ga krčki knezovi Dujam i Fridrik već godine 1314. zovu svojim (*monasterium nostrum sancti Georgii de Segna*). Kako je patron ili zaštitnik senjske biskupije sv. Juraj, tako se i taj templarski, a potom i benediktinski samostan zove po svecu, i tada se obično na blagdan sv. Jurja kod njega skupi mnoštvo naroda. Taj je samostan u vrijeme pape Ivana XXII (1316—1334) taksiran s 33 forinta, kao i godine 1355. za opata Mihovila.

Knezovi Frankopani, kao potestati grada Senja, prisvajali su pravo postavljanja biskupa za senjsku biskupiju, pa su tako postavili godine 1333. i svoga štićenika Bernarda, bivšeg opata Benediktinskoga samostana sv. Jurja u Senju. Papa Benedikt XII. zapovijeda godine 1338. splitskome nadbiskupu i Senjanima da uklone s biskupske stolice tog opata Bernarda, kojega je jednoglasno izabrao senjski kaptol, a potvrdio i posvetio splitski nadbiskup Dominik Lukaro. Uz Bernarda je pristao i Mihovil (1333), tadašnji opat Sv. Jurja kod Senja, kao i Franjo, opat Benediktinskoga samostana sv. Križa u Senjskoj Dragi, i kako je papa za senjskoga biskupa imenovao Ivana, redovnika eremita sv. Augustina, izopćio je i suspendirao sve one koji mu se nisu pokorili.^{9a}

Od godine 1380. održavana je svake godine, prema odredbi senjskoga kaptola i prema narodnom običaju, procesija s križem do samostana i to u predvečerje blagdana sv. Jurja, kao i sutradan na sâm blagdan, dok se na blagdan sv. Mihovila ima pozvati na ručak biskup i kaptol.

Prema svemu, Benediktinska se opatija sv. Jurja nalazila do godine 1468. u predjelu Ermovo ili Abatovo, na brežuljku Trbušnjak južno od kule Nehaj, dok je redovnici nisu napustili zbog učestalih turskih provala. Od te napuštene benediktinske zadužbine nastale su brzo nakon toga ruševine, pa je veliki kapetan Senja, general Ivan Lenković, dao porušiti do godine 1530. sve kuće, crkve i samostane izvan gradskih zidina da do 1558. može od kamenja tih porušenih zgrada sagraditi tvrđavu Nehaj.

Za restauracije kule Nehaj godine 1964. pronađeni su i fragmenti bijeloga kamena s 3 reda glagoljskih slova i s pleterom, a potječu s konca XI. i s prve polovice XII. stoljeća, kao ostaci pluteja (oltarne pregrade) iz neke crkve što se nalazila izvan gradskih bedema, a možemo pretpostaviti da je potekao s Benediktinske opatije sv. Jurja kod Senja, s obzirom na njeno vrijeme gradnje kao templarske zadužbine. Ta »Senjska ploča« označuje prijelazni oblik pleterne plastike s glagoljskim tekstom, pa je za povijesnu znanost od neobičnoga značenja jer je to najstariji spomenik hrvatske glagoljske pismenosti na kopnenome dijelu Hrvatskoga primorja.¹⁰

Posljednjim redovničkim opatom sv. Jurja kod Senja spominje se da je postao 1469. opat Blaž de Vimica (ili — de Vranuca), a već godine 1491. imenuje papa Inocent VIII. krčkoga biskupa Donata komendatorom ili prebendarom¹¹ Sv. Jurja kod Senja reda sv. Benedikta (sancti Georgii Segnensis ordinis sancti Benedicti).¹²

Od svih opata Benediktinskoga samostana sv. Jurja kod Senja od 1269. do 1468. poznato ih je osam, pak ih i navodimo: Bernard, 1333—1338, kao biskup senjski posvećen, ali nepotvrđen od pape, Mihovil, 1335—1338, (Ivan, 1338), Nikola, 1350—1355, Kuzma, 1355—1359, Josip, 1426, Bartolomej, oko 1450, Blaž de Vimica (de Vranuca), 1469, a od naslovnih, titularnih ili mitronosnih opata tê benediktinske opatije navodi se osamnaest, i to poimenično: (Donat, krčki biskup, 1491), (Mihovil, senjski biskup, Dubrovčanin, 1500), (Jakov de Blasiolis, senjski biskup, 1504), (Vicko Andreis, biskup u Otočcu, Trogirani, 1504—1515), (Pribinović, 1682), (Toma Hanza de Dobrontal, vranski župnik, 1865), (Petar Antun Gaus, riječki arhiđakon pa pičanski biskup 1688—1693), (Nikola Pohmajević, senjski biskup, 1718—1730), (Juraj Vuk Čolić de Lewensperg, senjski biskup, 1746—1764), (Đuro Primes, šopronski župnik, prije 1777), (Đuro Dolović, čazmanski kanonik, 1777—1793), (Franjo Ksaver Lucić, zagrebački kanonik, 1818—1835), (Toma Dujmović, župnik Otočca, 1836), (Antun Vukasović, zagrebački kanonik, 1841—1852), (Franjo Crnogorčević, senjski kanonik, 1852—1863), (Stjepan Vuković, zagrebački kanonik, 1869—1871), (Augustin Kajetan Bedini, senjski kanonik, 1882—1889), (Franjo Canjuga, župnik Gospića, 1897—1910), (Franjo Lorbek, modruški kanonik, 1913—1936). Od biskupa senjske biskupije između 1271. i 1328. bila su tri benediktinca: Henrik, monah Sv. Marije u Topuskom, 1271, Bernard, opat Sv. Jurja kod Senja, oko 1333. godine posvećen, ali barem do godine 1338. nepotvrđen od pape, Henrik, opat benediktinskoga samostana Sv. Vicencije de Beinwil u bazelskoj biskupiji, 1428.

Od senjskih biskupa četvorica su bila opati benediktinskih samostana, a jedan cistercitskoga samostana, i to: Ivan de Dominis, iz Raba, 1434 — Sv. Nikole, Komiza, Marko (de Signa, de Seg), prije franjevac, 1441—1452. Odrekao se. — Sv. Marije Ratačka, Dalmacija, Franjo Živković, iz Rijeke, 1552—1560 — Sv. Jakova u Opatiji, Martin Brajković, senjski pa i zagrebački biskup, na početku XVIII. stoljeća — Sv. Nikole u Otočcu, Franjo Jožefić, 1533 — Cistercitskoga samostana Sv. Marije u Topuskom.

Od senjskih kanonika dvojica su bila opati benediktinskoga samostana, i to: Ante Vukmerović, senjski pa zagrebački kanonik, 1704—1709. Josip Šnidaršić, senjski kanonik pa propozit, 1895—1918. i to obojica Sv. Nikole u Otočcu, dok su i dvije opatice benediktinke bile iz Senja: Ka-

tarina Felicita Homolić, 1704—1710. i 1713—1716 — u Opatiji sv. Roka na Rijeci, Skolastika de Tomljanović, 1786—1796 — u Opatiji sv. Marije u Krku.

Benediktinski samostan Sv. Križa kod Senja

Kao drugi benediktinski samostan u okolici Senja bio je Sv. Križ i nalazio se u Senjskoj Dragi (Sanctae Crucis, monasterii ordinis sancti Benedicti in Valle Segniensi). Ime mu se spominje godine 1338. u pismu pape Benedikta XII, kad je njegov prethodnik, papa Ivan XXII, izopćio Franju, opata Sv. Križa i suspendirao ga od uprave samostana jer je pristao uz frankopanskoga štićenika, nepotvrđenoga senjskoga biskupa Bernarda, a protiv od pape priznatog i postavljenoga biskupa Ivana. Izopćeni opat Franjo navodi se u popisu kao prvi opat benediktinskoga samostana Sv. Križ u Senjskoj Dragi u vremenu od 1335. do 1338.

Pravo ime te opatije označuju godine 1380. statuti senjskoga kaptola u hrvatskome jeziku ovako: »Kada kaptol dođe s križem do monstira (ili majstira) Sv. Križa, na blagdan Našašća Sv. Križa, samostan ima dati kaptolu objed, a opat ima poslati konja po arhidakona senjske crkve, te na blagdan Sv. Cirila kaptolu dati jedan star¹³ pšenice i jedan sir.«¹⁴ Prema čl. 167. Statuta grada Senja od 5. svibnja godine 1388. senjski plemići imaju pravo u Crkvi sv. Križa imenovati župnika ili opata te crkve.¹⁵ Ponovno se benediktinska opatija spominje 1484, kad se vodila parnica između senjskoga kaptola i Ivana, opata draškoga. Kako se ta benediktinska opatija nalazila u Senjskoj Dragi, to se po opatiji Senjska Draga nazivala i Dragom sv. Križa (vallis Sanctae Crucis), a udaljena je 5 km istočno od Senja na magistralnoj cesti Senj—Plitvička jezera što vodi prema planinskom bilu Vratniku.

Između 1494. i 1508. djelovala je u Senju glagoljaška tiskara. Slična je glagoljaška tiskara djelovala u još neutvrđeno vrijeme i u Senjskoj Dragi, o kojoj senjski kanonik Ivan Draganić pod prisegom odgovara, prema izvornom zapisniku II. kanonske vizitacije senjskoga kaptola i klera po senjskome biskupu Vuku Čoliću iz godine 1751, ovako (u hrvatskome prijevodu): »Arhidakon pak, kako se sjećam da sam čitao u nekoj glagoljskoj knjizi grofa de Conti, stanovao je u Dragi ili Valle, i ondje je bila glagoljska tiskara.«¹⁶ Kad je postojala ta glagoljaška tiskara u Senjskoj Dragi, ne zna se još točno, ali prema izvornom konceptu prememorije Vuka Homolića, mitronosnog opata Sv. Križa u Senjskoj Dragi (1749—1764) i senjskog kaptola, pisane između godinâ 1754. i 1777, navodi se kako u nekom starom rukopisu (antico Manoscritto) stoji da je u opatijskoj crkvi Sv. Križ ustanovljena istoimena bratovština godine 1484, za opata i župnika Ivana Dubrovčanina i da je ta opatija cvala sve do turskih provala.

Već prema citiranome napisu arhivista biskupskog i kaptolskog arhiva u Senju popa Vladimira Kraljića, u Tajnom se vatikanskom arhivu nalazi dokument gdje knez senjski Stjepan Frankopan moli 4. svibnja godine 1452. da se nakon rezignacije ili odreknuća franjevca Blaža Ivana de Ragusio Opatija sv. Križa u Dragi podijeli njegovu kapelanu.¹⁷ Znači da godine 1452. nije više bilo benediktinaca u tom samostanu jer je Opatija sv. Križa prazna neko vrijeme (vacans jam dudum),¹⁸ premda se još godine 1484. navodi neki Ivan kao opat toga benediktinskoga samostana. Samostanske su zgrade i nadalje postojale i u njima se vršila crkvena djelatnost sve do godine 1682.

kad je već samostan razoren, a crkva se nalazila u derutnome stanju. U te je napuštene i prazne samostanske prostorije mogao smjestiti glagoljašku tiskaru Silvestar Bedričić, arhiđakon i vikar senjski, u što je teže povjerovati jer su učestane turske provale u taj grad ugrožavale i sigurnost boravka redovnika u Senjskoj Dragi. Ta bi glagoljaška tiskara morala onda biti ranijeg datuma od senjske glagoljaške tiskare iz godine 1494, što bi bilo od epohalnog značenja za tiskarsko umijeće u Hrvata. Kako Misal iz godine 1483. nema oznake mjesta tiskanja, a isto razabiremo i iz kolofona *Naručnika plebanuševa* i *Transita sv. Jeronima*, možda su baš te glagoljske knjige tiskane u glagoljaškoj tiskari Benediktinskog samostana sv. Križa u Senjskoj Dragi.

Od svih opata Benediktinskoga samostana sv. Križa u Senjskoj Dragi u vremenskom razmaku od 1355—1484. poimenično su poznata dva, i to: Franjo, 1335—1338, Ivan, 1484, a od naslovnih, titularnih ili mitronosnih opata te benediktinske opatiije navode se šestorica, i to poimenično: Juraj Homolić, 1718—1748, Baltazar Adam Krčelić, zagrebački kanonik, 1749, Vuk (Wolfgangus) Homolić, senjski kanonik i primicerij, 1749—1764, Agrikola Kargačin, modruški prepozit, 1856, Ignacije Vinski, senjski kanonik, 1862—1901, Ivan Vidas, senjski kanonik, 1913—1939.

Benediktinski samostan Sv. Dujma nad Senjom

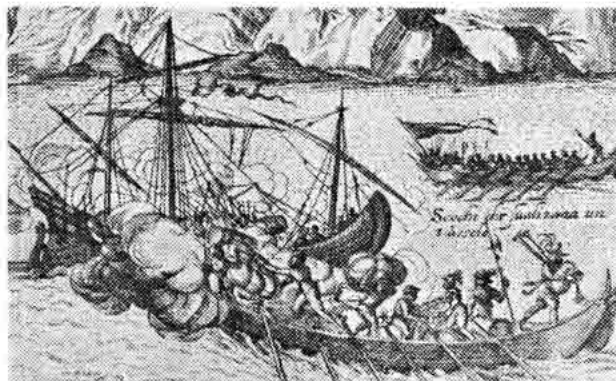
Kao treći benediktinski samostan u bližoj okolici Senja bio je Sv. Dujam i nalazio se nad Senjom (Sancti Doimi supra Segniam) u zaseoku Francikovac, a ime mu se sačuvalo — i kad više nije postojao — u šematizmu senjske i modruške biskupije, jer se čast mitrosnog opata Sv. Dujma nad Senjom uzdržala u senjskoj biskupiji sve do naših dana. Kad se taj benediktinski samostan pojavio u Francikovcu ne zna se, a ne zna se ni kad je iz njega nestalo redovnika, ali se pretpostavlja da su nestali prije godine 1380,¹⁹ jer ih ne spominju naredbe senjske biskupije iz te godine,²⁰ a isto tako nije poznato ni jedno ime opata toga samostana.

Godine 1528. potvrdio je hrvatsko-ugarski kralj Ferdinand I (1527—1564) pravice grada Senja i tom je zgodom oslobodio jobagione ili kmetove Samostana sv. Dujma (iobbagiones sancti Dwymi) od svakoga podavanja tlake ili desetine. Naslovnim, titularnim ili mitronosnim opatom kao upravitelj Opatije sv. Dujma na Senjskom Brdu (sancti Duiam in Monte Segniensi) imenovao je kralj Nikolu Barovića, i to je onda prvi poznati mitronosni opat toga benediktinskoga samostana. U toj je prigodi konstantiran u povelji da je Benediktinski samostan sv. Dujma nad Senjom uslijed nemira i ratova pretvoren u ruševine.²¹ Te ostatke ruševina Sv. Dujma nad Senjom u župi Krivi Put navodi i šematizam senjske biskupije, a oni se nalaze u Francikovcu odmah iza seoskih kuća. Od opatâ Benediktinskoga samostana sv. Dujma nad Senjom ne zna se ni za jednog, a od naslovnih, titularnih ili mitronosnih opata te benediktinske opatiije navode se osmorica, i to poimenično: Nikola Barović, 1550, Nikola Mrzljak, senjski kanonik, 1836—1841, Ignacije Ročić, zagrebački kanonik, 1851—1854, Mihovil Manzoni, senjski kanonik, 1854—1873, Antun Sokolić, senjski kanonik, 1874—1889, Ivan Potočnjak, modruški prepozit, 1894—1909, Ivan Pavelić, modruški kanonik, 1913—1919, Nikola Polić, 1939.

Ova su se tri benediktinska samostana nalazila u različitim predjelima, ali su imala istu monašku funkciju. Samostanskim radom i vjerskim djelovanjem svojih redovnika ostavili su vidnoga traga u crkvenoj i kulturnoj povijesti grada Senja i njegove okolice. Zbog toga i pokušavamo da u jednom cjelovitom prikazu obuhvatimo sve što nam je o tim benediktinskim samostanima poznato, kako bi se bar donekle razriješila neka sporna povijesna pitanja oko postojanja benediktinaca koji su u svojim trima opatijama djelovali u gradu Senju i njegovoj bližoj okolici.

BILJESKE

- 1 Vj. Klaić: Krčki knezovi Frankopani, I. Izd. Matica hrvatska, Zagreb 1901, str. 249.
- 2 Ibid., str. 255.
- 3 Josip Farnčičković: Gdje je bila Opatija sv. Jurja? »Bogoslovska smotra«, Zagreb, god. XV (1927), str. 489—492.
- 4 M. Sladović: Povesti biskupijah senjske i modruške ili krbavske. Trst 1856, str. 246.
- 5 Ivan Ostojić: Benediktinci u Hrvatskoj, II. Split 1964, str. 210.
- 6 Pod pojmom Slavonija u srednjem se vijeku mislilo na čitavu Hrvatsku.
- 7 Dr Franjo Sanjek, O. P.: Bosansko-humski krstjani i katarsko-dualistički pokret u srednjem vijeku. Izd. »Kršćanska sadašnjost«, Zagreb 1975, str. 36.
- 8 Ostojić, *ibid.*, str. 9—35.
- 9 Ibid., str. 201.
- 10a Mihovil Bolonić: Crkveni patronat na području senjsko-modruške biskupije. SENJSKI ZBORNIK, VI. Senj 1973—1975, str. 240.
- 10 Ante Glavičić: Izvještaj o značajnim arheološkim nalazima u tvrđavi Nehaj u Senju, maja 1964. godine. SENJSKI ZBORNIK, I. Senj 1965, str. 315—322.
- 11 Određeni svećenički prihod sa crkvenog posjeda što ga ima na uživanje neki viši svećenik kao posjednik ili nadarbenik.
- 12 Ostojić, *ibid.*, str. 208.
- 13 Star je žitna mjera i kapacitet mu nije uvijek bio jednak. U litrama metričko-decimalnoga sustava star je u Dubrovniku u XVI stoljeću iznosio 18,405, a dubrovački star iz XIX stoljeća 111,047 litara, što u prosjeku iznosi 104,726 litara.
- 14 Ostojić, *ibid.*, str. 209.
- 15 Mile Magdić: Topografija i poviest grada Senja. Senj 1877, str. 79.
- 16 »Archidiaconus autem ut memini me legisse in aliquo libro Glagolítico Comitit de Conti, habitabat in Draga Sive in Valle, ibique Typographa Glagolítica fuit.« — Vladimir Kraljić: Novi arhivski nalaz o glagoljskoj tiskari u Senjskoj Dragi. SENJSKI ZBORNIK, VI. Senj 1973—1975, str. 78.
- 17 Ibid.
- 18 Ostojić, *ibid.*, str. 296.
- 19 Andrija Rački: Stari samostani u Hrvatskom primorju. VJESNIK staleškoga udruženja katol. svećenika, IV, str. 131—132.
- 20 Ostojić, *ibid.*, str. 210.
- 21 Emilij Laszowski: Habsburški spomenici, III, str. 361—362.

Sl. 97 — Uskočke ratne lađe ispred Senja. Detalj s vedute G. Kellera, 1617.